

UŽSIENIEČIŲ IŠSIUNTIMO STEBĖSENOS ATASKAITA 2024

VILNIUS, 2025

DIVERSITY
DEVELOPMENT
GROUP

TURINYS

<u>IVADAS</u>	3
<u>1. TARPTAUTINIS (ES) IR LIETUVOS IŠSIUNTIMO REGULIAVIMAS</u>	5
<u>2. TARPTAUTINIAI IŠSIUNTIMO STANDARTAI</u>	6
<u>3. IŠSIUNTIMO PROCEDŪROS STEBĖSENOS UŽFIKSUOTI ATVEJAI</u>	14
<u>3.1. Teigiami išsiuntimo procedūros stebėsenos aspektai</u>	15
<u>3.2. Koreguotini išsiuntimo procedūros stebėsenos aspektai</u>	18
<u>IŠVADOS</u>	20
<u>REKOMENDACIJOS</u>	21

**Bendrai finansuoja
Europos Sąjunga**

Projektas Nr. PMIF- 3.02-K-02-01 „Išsiuntimo operacijų stebėseną“ bendrai finansuojamas iš 2021–2027 metų Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo lėšų.

IVADAS

Išsiuntimas įprastai siejamas su rinkiniu priemonių arba veiksmų, atliekamų siekiant priversti asmenį išvykti iš valstybės teritorijos arba darančių tokį poveikį. Europos Komisijos Grąžinimo vadove 2015 m. minimas grąžinimas suprantamas kaip ne ES šalies piliečio grąžimo procesas savanoriškai vykdant prievolę grąžti arba priverstinai j: 1) asmens kilmės šalį arba 2) tranzito šalį pagal Bendrijos ar dvišalius readmisijos susitarimus ar kitas nuostatas arba 3) kitą trečiąją šalį, į kurią atitinkamas trečiosios šalies pilietis savanoriškai nusprendžia grąžti ir į kurią jis būtų priimtas.

Europos Sąjungos (toliau – ES) grąžinimo direktyvoje (2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB „Dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse“) nustatyta neteisėtai valstybės teritorijoje esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų bendroji tvarka ir taisyklės valstybėse narėse. Lietuvoje pagal Grąžinimo direktyvos nuostatas įgyvendinti 2012 m. vasario 1 d. įsigalioję įstatymo „Dėl Užsieniečių teisinės padėties“ pakeitimai bei vėlesni įstatymo pakeitimai, priimti siekiant tinkamai įgyvendinti Grąžinimo direktyvą. Viena jų, 2014 m. gruodžio 9 d. įstatyme Nr. XII-1396, nustatyta, kad Vidaus reikalų ministerija kartu su tarptautinėmis ir nevyriausybiniomis organizacijomis vykdo užsieniečių išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos (toliau – LR) stebėseną.

Šiame procese aktualu pasitelkti išsiuntimo procedūrų stebėtojus, vykdančius trečiųjų šalių (ne ES valstybių narių) piliečių arba asmenų be pilietybės, kurie yra LR ir neatitinka atvykimo ir (arba) buvimo LR sąlygų bei yra išsiunčiami iš LR, išsiuntimo stebėseną.

Išsiuntimo operacijų stebėtojų paskirtis yra pateikti nepriklausomą vertinimą, ar institucija, vykdydama sprendimą išsiųsti užsieniečių arba sprendimą dėl kitos valstybės priimto sprendimo, ar galima išsiųsti užsieniečių, laikosi reikalavimų, įtvirtintų ES grąžinimo direktyvoje, 2005 m. gegužės 4 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto dokumente „Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo“ (CM(2005)40), Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą standartuose, kitų tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų reikalavimų ir rekomendacijų kalbant apie užsieniečių išsiuntimą, ir ar užtikrinamos išsiunčiamų užsieniečių pagrindinės žmogaus teisės bei orumas per visą išsiuntimo procedūrą. Nepriklausomi stebėtojai nesikiša į išsiuntimo procedūrą, tačiau jai pasibaigus gali išsakyti pareigūnams pastabas ir rekomendacijas.

Išsiuntimo procedūros stebėtojai stebi, vertina ir analizuoja duomenis apie faktinę išsiuntimo procedūrą, apimančią užsieniečio išvykimą iš sulaikymo ar kitos užsieniečio buvimo vietos, jei jis nėra sulaikytas, vykimą iki pasienio kontrolės punkto ir užsieniečio perdavimą užsienio valstybės pasienio pareigūnams arba vykimą iki tarptautinio Vilniaus oro uosto, arba vykimą iki užsienio valstybės, į kurią jis išsiunčiamas, oro uosto ir užsieniečio perdavimą tos valstybės kompetentingiems pareigūnams. Stebint išsiuntimo operacijas vertinami tokie grąžinimo ir išsiuntimo procedūros aspektai: laisvės ribojimas iki išsiunčiant, išsiunčiamo asmens informavimas, bendradarbiavimas su išsiunčiamu asmeniu, asmens sveikatos būklės įvertinimas, laisvę ribojančių priemonių taikymas, aprūpinimas geriamuoju vandeniu ir maistu, išsiunčiamo asmens bagažas, kelionpinigiai, lydintys pareigūnai, pašalinių dėmesio atkreipimas į išsiunčiamą asmenį, jau neįvykusio savanoriško grįžimo priežastys.

Šioje ataskaitoje pateikiama informacija apie 2024 m. liepos – gruodžio mėn. vykdytas 6 išsiuntimo operacijų stebėsenas, kurių metu iš LR į kilmės šalį buvo išsiųsti 6 užsieniečiai bei šių stebėsenų pagrindu parengtos įžvalgos ir rekomendacijos. Paminėtina, kad nuo 2024 m. liepos mėn. VSAT įvykdė 70-ies užsieniečių išsiuntimus, tačiau informacija pateikta apie planuojamus 53-jų užsieniečių išsiuntimus. VSAT informavimas apie konkretų vykdomą išsiuntimą vidutiniškai pateiktas prieš 5 dienas. Iš viso per 2024 m. buvo įvykdyti 133 užsieniečių išsiuntimai.

Pirmojoje ataskaitos dalyje pristatomas tarptautinis (ES) ir Lietuvos išsiuntimo reguliavimas. Antroje dalyje pateikiami tarptautiniai standartai, kuriais remiantis turėtų būti vykdoma išsiuntimo procedūrų stebėseną, teisinis reglamentavimas Lietuvoje, reguliuojantis neteisėtai valstybės teritorijoje esančių užsieniečių grąžinimą ir jų teisių apsaugą grąžinimo procese, išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės. Trečiojoje dalyje aptariami teigiami išsiuntimo procedūrų vykdymo aspektai bei nepriklausomo išsiuntimo stebėtojo užfiksuoti koreguotini aspektai ir (arba) trūkumai. Išvadose pateikiamos apibendrintos ataskaitos autorių ir nepriklausomų stebėtojų išvados. Ataskaitos pabaigoje pateikiamos rekomendacijos.

1. TARPTAUTINIS (ES) IR LIETUVOS IŠSIUNTIMO REGULIAVIMAS

Užsieniečių išsiuntimo klausimai viršnacionaliniu lygmeniu plačiausiai ir išsamiausiai yra reglamentuoti ES teisėje.

ES teisės kontekste vienas pagrindinių dokumentų – ES grąžinimo direktyva (2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB „Dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse“), kuria yra nustatyta neteisėtai valstybės teritorijoje esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų bendroji tvarka ir taisyklės valstybėse narėse ir kuri į valstybių narių teisę turėjo būti perkelta iki 2010 m. gruodžio 24 d.¹ Neteisėtoms migracijos sričiai reglamentuoti skirta įvairių antrinių ES teisės aktų (pavyzdžiui, 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos direktyva 2001/40/EB „Dėl abipusio sprendimų dėl trečiųjų šalių piliečių išsiuntimo pripažinimo“²; 2001 m. birželio 28 d. Tarybos direktyva Nr. 2001/51/EB²⁹⁸, valstybės nars įpareigojanti nustatyti atsakomybę vežėjams, vežusiems trečiųjų šalių piliečius, kurie nebuvo įleisti į teritoriją, ir įpareigoti tokius asmenis grąžinti; 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyva Nr. 2004/81/EB „Dėl leidimo gyventi šalyje išdavimo trečiųjų šalių piliečiams, kurie yra prekybos žmonėmis aukos arba kurie dalyvavo vykdam nelegalios imigracijos padėjimo veiksmus, bendradarbiaujantiems su kompetentingomis institucijomis“³; 2016 m. kovo 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 2016/399 „Dėl taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Sąjungos kodekso (Šengeno sienų kodeksas)“, kt.)⁴.

Nepaisant to, kad tarptautiniu mastu neteisėtai valstybės teritorijoje esančių užsieniečių grąžinimas nėra atskirai reglamentuotas, grąžinimo procesas turi būti suderintas su žmogaus teisių apsaugos nuostatomis, įtvirtintomis įvairiose universaliose ir regioninėse žmogaus teisių apsaugos konvencijose, kad nebūtų pažeisti valstybių tarptautiniai įsipareigojimai ir būtų užtikrinta tarptautinių normų viršenybė⁵.

Lietuvoje pagal Grąžinimo direktyvos nuostatas įgyvendinti 2012 m. vasario 1 d. įsigalioję įstatymo „Dėl Užsieniečių teisinės padėties“ pakeitimai bei vėlesni įstatymo pakeitimai, priimti siekiant tinkamai įgyvendinti Grąžinimo direktyvą⁶. Grąžinimo direktyvos nuostatas taip pat įgyvendina Vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl sprendimų, dėl užsienio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“⁷.

¹ ES grąžinimo direktyva, 20 straipsnis.

² 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos direktyva Nr. 2001/40/EB „Dėl abipusio sprendimų dėl trečiųjų šalių piliečių išsiuntimo pripažinimo“, OL, L 149/34.

³ 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyva Nr. 2004/81/EB „Dėl leidimo gyventi šalyje išdavimo trečiųjų šalių piliečiams, kurie yra prekybos žmonėmis aukos arba kurie dalyvavo vykdam nelegalios imigracijos padėjimo veiksmus, bendradarbiaujantiems su kompetentingomis institucijomis“, OL, L 261/19.

⁴ 2016 m. kovo 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 2016/399 „Dėl taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Sąjungos kodekso (Šengeno sienų kodeksas)“, OL, L 77/1.

⁵ Šaltė, I. 2023. Neteisėtai esančių užsieniečių grąžinimo teisinio reguliavimo problemos: *non-refoulement* principas ir užsieniečių apgrėžimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (S 001). Vilnius: MRU leidykla, 68–69 p.

⁶ 2013 m. spalio 10 d. įstatymas Nr. XII-548 (nustatyta galimybė neteisėtai atvykusiems ir esantiems šalyje užsieniečiams, kurie yra pažeidžiami asmenys ar prieglobsčio prašytojai, apsisprendę grįžti į kilmės valstybę, pasirinkti savanorišką grįžimą į užsienio valstybę padedant tarptautinei ar nevyriausybinei organizacijai); 2014 m. gruodžio 9 d. įstatymas Nr. XII-1396 (įtvirtinti kriterijai, kuriais vadovaujamosi sprendžiant, kad užsienietis gali pasislėpti, siekdamas išvengti grąžinimo į užsienio valstybę ar išsiuntimo iš LR; numatyta, kad gali būti nustatytas trumpesnis terminas, per kurį užsienietis įpareigojamas savanoriškai išvykti iš LR, arba šis terminas nesuteikiamas, jeigu yra pagrindas manyti, kad užsienietis gali pasislėpti; nurodyta, dėl kokių aplinkybių terminas, per kurį užsienietis įpareigojamas savanoriškai išvykti iš LR, gali būti pratęstas; nustatyta, kad Vidaus reikalų ministerija kartu su tarptautinėmis ir nevyriausybėmis organizacijomis vykdo užsieniečių išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos stebėseną), (Šaltė 2023, 60–61 p.)

⁷ Šiuo metu galiojanti Vidaus reikalų ministro 2012 m. gegužės 15 d. įsakymo Nr. 1V-382 redakcija su vėlesniais pakeitimais.

2. TARPTAUTINIAI IŠSIUNTIMO STANDARTAI

Šioje ataskaitos dalyje aptariami tarptautiniai standartai, kuriais remiantis turėtų būti vykdoma išsiuntimo procedūra stebėsenai, teisinis reglamentavimas Lietuvoje, reguliuojantis neteisėtai valstybės teritorijoje esančių užsieniečių grąžinimą ir jų teisių apsaugą grąžinimo procese ir išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės.

2.1. SULAIKymas IKI IŠSIUNTIMO

Tarptautiniai standartai

ES grąžinimo direktyvos 15 straipsnyje apie sulaikymą teigiama: „1. Valstybės narės gali sulaikyti trečiosios šalies pilietį, kuriam taikoma grąžinimo tvarka, tik tam, kad parengtų grąžinimą ir (arba) įvykdytų išsiuntimo procesą (nebent konkrečiu atveju gali būti veiksmingai taikomos kitos pakankamos, tačiau švelnesnės priverstinės priemonės), visų pirma, kai: a) esama pasislėpimo pavojaus arba b) atitinkamas trečiosios šalies pilietis vengia pasirengimo grąžinimui ar išsiuntimui proceso, arba jiems trukdo. Sulaikymas turi trukti kuo trumpiau ir būti taikomas tik tol, kol tinkamai vykdomas pasiruošimas išsiuntimui. <...> 5. Sulaikymas trunka tol, kol tenkinamos 1 dalyje nustatytos sąlygos ir jis yra būtinas siekiant užtikrinti sėkmingą išsiuntimą. Kiekviena valstybė narė nustato sulaikymo laikotarpio ribą, kuri negali viršyti šešių mėnesių.“⁸

Teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Pagal LR užsieniečių teisinės padėties įstatymo nuostatas, užsienietis gali būti sulaikytas, kai jis neteisėtai atvyko į LR arba neteisėtai joje yra, arba kai siekiama užsienietį, kuris neleidžiamas į LR, grąžinti į valstybę, iš kurios jis atvyko⁹. Šiame įstatyme taip pat yra įtvirtintos alternatyviosios sulaikymo priemonės, pavyzdžiui, įpareigojimas nustatyto laiku periodiškai atvykti į atitinkamą teritorinę policijos įstaigą, įpareigojimas ryšio priemonėmis nustatyto laiku pranešti atitinkamai teritorinės policijos įstaigai apie savo buvimo vietą ir kt.¹⁰. Šios alternatyviosios sulaikymo priemonės gali būti pritaikytos tik tiems užsieniečiams, kurie turi gyvenamąją vietą Lietuvoje. O apgyvendinti Užsieniečių registracijos centre (toliau – URC) netaikant judėjimo laisvės apribojimų galima tik prieglobsčio prašytojus, bet ne kitokį teisinį statusą turinčius užsieniečius¹¹.

Vadovaujantis Užsieniečių teisinės padėties įstatymo 113 str. 2 d., užsienietis gali būti sulaikytas tik tada, kai sulaikymas yra būtinas sprendimui dėl grąžinimo ar išsiuntimo vykdyti, pavyzdžiui, jeigu užsienietis gali pasislėpti vengdamas išsiuntimo¹².

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar užsieniečių judėjimo laisvė nevaržoma labiau nei būtina išsiuntimo procese?

⁸ 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB „Dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse“.

⁹ LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206 (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2024-01-01 iki 2024-06-07 Nr. XIV-1593/nuo 2024-06-08 iki 2024-06-30 Nr. IX-2673/nuo 2024-07-01 iki 2024-11-14 Nr. XIV-2784/nuo 2024-11-15 iki 2024-11-30 Nr. 3065/nuo 2024-12-01 iki 2024-12-31 Nr. XIV-3159), 113 str. 1 d. 2–3 p. (pastaba – minimos įstatymo suvestinės redakcijos, galiojusios ataskaitoje aptariamam išsiuntimų laikotarpiui. Šiuo metu [2025 m. vasario 13 d.] galiojantis suvestinė redakcija: LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206 (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2025-01-01 iki 2025-12-31 Nr. XIV-2866).

¹⁰ LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206 (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2024-01-01 iki 2024-06-07 Nr. XIV-1593/nuo 2024-06-08 iki 2024-06-30 Nr. IX-2673/nuo 2024-07-01 iki 2024-11-14 Nr. XIV-2784/nuo 2024-11-15 iki 2024-11-30 Nr. 3065/nuo 2024-12-01 iki 2024-12-31 Nr. XIV-3159), 115 str. 2 d. 1–5 p. (pastaba – minimos įstatymo suvestinės redakcijos, galiojusios ataskaitoje aptariamam išsiuntimų laikotarpiui. Šiuo metu [2025 m. vasario 13 d.] galiojantis suvestinė redakcija: LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206 (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2025-01-01 iki 2025-12-31 Nr. XIV-2866).

¹¹ Ibid., 115 str. 2 d. 5 p.; 115 str. 5 d.

¹² Ibid., 113 str. 2 d.

2.2. IŠSIUNČIAMO ASMENS INFORMAVIMAS

Tarptautiniai standartai

Remiantis Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (angl. *The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (sutr. *Committee for the Prevention of Torture – CPT*) standartais, „sulaikyti imigrantai, taip pat kaip ir kitų kategorijų asmenys, kuriems atimta laisvė, turėtų nuo pat sulaikymo pradžios turėti teisę informuoti pasirinktą asmenį apie savo padėtį ir kreiptis į advokatą bei gydytoją. Be to, jie turėtų būti nedelsiant ir jiems suprantama kalba informuoti apie savo teises ir taikomas procedūras. <...> [S]ulaikytiems imigrantams turėtų būti sistemingai pateikiamas dokumentas, kuriame būtų išaiškinama jiems taikoma procedūra ir išdėstomos jų teisės. Šis dokumentas turėtų būti paruoštas tokiomis kalbomis, kuriomis dažniausiai kalba tokie asmenys, ir, jei reikia, turėtų būti suteikiamos vertėjo paslaugos.“¹³

CPT standartuose reikalaujama iš anksto informuoti sulaikytus užsieniečius apie išsiuntimą, kad jie galėtų psichologiškai susitaikyti su šiuo faktu¹⁴. Šie standartai taip pat numato, kad sulaikyti užsieniečiai turi būti nedelsiant ir jiems suprantama kalba informuoti apie savo teises ir taikomas procedūras, prirėkus turi būti suteikiamos vertėjo paslaugos¹⁵. Juose numatyta, kad užsieniečiai turi būti supažindinti su savo teisėmis ir jiems taikomomis procedūromis, užsieniečiams turi būti padedama organizuoti savo sugrįžimą¹⁶.

Teisinis reglamentavimas Lietuvoje

LR vidaus reikalų ministro 2012 m. gegužės 15 d. įsakymu Nr. 1V-382 patvirtintas Sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per LR teritoriją priėmimo ir jų vykdymo tvarkos aprašas (toliau – Išsiuntimo ir grąžinimo tvarkos aprašas) įpareigoja valstybės institucijų pareigūnus nedelsiant supažindinti užsienietį jam suprantama kalba su priimtu sprendimu dėl jo įpareigojimo išvykti, grąžinimo, išsiuntimo ar kitos valstybės sprendimo vykdymo¹⁷.

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar užsienietis informuotas apie išsiuntimą pakankamai anksti, kad spėtų tam pasirengti psichologiškai, susiruošti daiktus, susisiekti su kilmės valstybėje esančiais giminaičiais ir pan.?
- Ar užsienietis buvo informuotas apie išsiuntimą gimtąja arba jam gerai suprantama kalba?
- Ar užsienietis buvo tinkamai informuotas apie visas svarbias išsiuntimo detales – kiek laiko užtruks išsiuntimo procedūra, ar kelionės metu bus tiekiamas maistas, koks kelionės maršrutas?

¹³ Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (CPT). 1998. Užsieniečiai, kuriems laisvė atimta pagal užsieniečių teisinę padėtį reglamentuojančius įstatymus. Ištrauka iš Septintosios bendrosios ataskaitos. CPT/Inf(97)10-part, 3 p.

¹⁴ Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką, žeminantį elgesį ir baudimą (CPT). CPT standartai: CPT bendrųjų ataskaitų „svarbiausieji“ skyriai, 41 p.

¹⁵ Ibid., 30 p.

¹⁶ Ibid., 30 ir 41 p.

¹⁷ Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2004 m. gruodžio 24 d. įsakymo Nr. 1V-429 „Dėl sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, 2012 m. gegužės 15 d. Nr. 1V-382, 31.2 ir 56.1 p.

2.3. PAŽEIDŽIAMŲ ŽMONIŲ, ŠEIMOS IR VAIKŲ APSAUGA

Tarptautiniai standartai

Europos Komisija valstybėms narėms rekomenduoja į pažeidžiamų asmenų poreikius atsižvelgti visuose grąžinimo laikotarpio etapuose¹⁸. Europos Tarybos (toliau – ET) Ministrų Komiteto dokumente „Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo“ 11 gairės 1 ir 2 punktuose teigiama, kad: „1. Vaikai sulaikomi tik kraštutiniais atvejais ir tik trumpiausiam įmanomam laikotarpiui. 2. Šeimoms, sulaikytoms iki išsiuntimo, turėtų būti skirtos atskiros patalpos, užtikrinančios pakankamą privatumą. <...>“¹⁹

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar pažeidžiamas užsienietis buvo sulaikytas?
- Ar turintis specialiųjų poreikių (pavyzdžiui, psichikos negalią) užsienietis yra lydimas socialinio darbuotojo ir, esant poreikiui, psichikos sveikatos eksperto?
- Ar sulaikytai šeimai buvo skirtos atskiros ir privatumą užtikrinančios patalpos?
- Ar išsiunčiant šeimas su vaikais laikomasi šeimos vienybės ir vaiko interesų prioriteto principų?

2.4. BENDRADARBIAVIMAS SU IŠSIUNČIAMU UŽSIENIEČIU

Tarptautiniai standartai

ET Ministrų Komiteto dokumento „Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo“ 15 gairės „Bendradarbiavimas su išsiunčiamais asmenimis“ 1 punkte teigiama, kad „[s]iekdamos apriboti prievartos priemonių taikymą, valstybės institucijos turėtų stengtis visose išsiuntimo procedūros stadijose bendradarbiauti su išsiunčiamu asmeniu, kad jis laikytųsi pareigos išvykti iš šalies“²⁰.

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar kelionės būdas ir maršrutas su užsieniečiu derinamas iš anksto?
- Ar pareigūnai padėjo užsieniečiui pasirengti kelionei?
- Ar pasirūpinta, kad išsiuntimo metu užsieniečiui kylantys poreikiai būtų patenkinti, suteikta jiems aktuali informacija?
- Ar atmosfera keliaujant iki užsieniečio išvykimo vietos (valstybės sienos ar oro uosto) yra draugiška?
- Ar bandant užtikrinti užsieniečio bendradarbiavimą buvo gąsdinama ar naudojama kitokio pobūdžio psichologinė prievarta?

¹⁸ European Commission. 2017. The Commissions Return Handbook. 13 p., https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/migr_eil_es-grs_it_an1.pdf

¹⁹ Council of Europe: Committee of Ministers. Twenty Guidelines on Forced Return, 4 May 2005, 6 p. < https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/Source/MalagaRegConf/20_Guidelines_Forced_Return_en.pdf

> (toliau: Europos Tarybos Ministrų Komitetas, „Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo“, 11 gairė, 6 p.).

²⁰ Ibid., 15 gairė, 7 p.

2.5. GALIMYBĖ SUSISIEKTI SU ARTIMAISIAIS KILMĖS VALSTYBĖJE

Lietuvos teisės aktai ir tarptautiniai dokumentai tiesiogiai nenumato išsiunčiamo asmens teisės susisiekti su artimaisiais kilmės valstybėje. Tačiau kitų valstybių geroji praktika (pavyzdžiui, Danijos pabėgėlių tarybos ir Danijos nacionalinės policijos parengta užsieniečių išsiuntimo gerosios praktikos apžvalga) rekomenduoja sudaryti galimybę išsiunčiamiems užsieniečiams susisiekti su artimaisiais, kad šie galėtų juos pasitikti atvykus į kilmės valstybę²¹.

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar užsieniečiai buvo informuoti apie galimybę susisiekti su artimaisiais?
- Ar užsieniečiui buvo suteikta galimybė susisiekti su artimaisiais telefonu ar kitu būdu prieš išsiuntimą?

2.6. SVEIKATOS BŪKLĖS ĮVERTINIMAS

Tarptautiniai standartai

ET Ministrų Komiteto gairėse nurodyta, kad negali būti išsiunčiami asmenys, kurių sveikatos būklė neleidžia keliauti²².

Teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Užsieniečių teisinės padėties įstatyme numatyta, kad sprendimo dėl užsieniečio išsiuntimo iš LR vykdymas sustabdomas, jeigu užsieniečiui reikia suteikti būtinąją medicinos pagalbą, o tos pagalbos suteikimo reikalingumą patvirtina sveikatos priežiūros įstaigos gydytojų konsultacinė komisija²³.

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar prieš išsiunčiant užsienietį URC medicinos punkte buvo atlikta apžiūra ir ar tai įforminta tinkama medicinine pažyma?
- Ar užsienietis nebuvo išsiųstas nustačius, kad sveikatos būklė netinkama kelionei?
- Ar užsieniečiui suteikta tinkama medicininė pagalba?

²¹ Danish Refugee Council and Danish National Police. Lessons Learned and Best Practices: Preparation and Implementation of Return Operations in Denmark and EU Member States.

²² Europos Tarybos Ministrų Komitetas, „Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo“, 16 gairė, 8 p.

²³ LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206 (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2024-01-01 iki 2024-06-07 Nr. XIV-1593/nuo 2024-06-08 iki 2024-06-30 Nr. IX-2673/nuo 2024-07-01 iki 2024-11-14 Nr. XIV-2784/nuo 2024-11-15 iki 2024-11-30 Nr. 3065/nuo 2024-12-01 iki 2024-12-31 Nr. XIV-3159), 128 str. 2 d. 3 p.

2.7. LAISVĘ RIBOJANČIOS PRIEMONĖS

Tarptautiniai standartai

ET Ministrų Komiteto gairėse nurodyta, kad vienintelės priimtinos laisvę ribojančios priemonės yra tos, kuriomis proporcingai atsakoma į išsiunčiamo asmens priešinimąsi, siekiant suvaldyti tokį asmenį²⁴.

Teisinis reglamentavimas Lietuvoje

LR valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymas numato pareigūnų teisę vykdant tarnybines pareigas panaudoti specialiąsias priemones (antrankius, surišimo priemones, kovos imtynių veiksmus ir kt.) tais atvejais, kai jiems pavestų tarnybinių pareigų negalima įvykdyti nekeliant grėsmės savo pačių arba kitų asmenų gyvybei, atsižvelgiant į teisės pažeidimo pobūdį, pažeidėjo asmenybę, konkrečią situaciją²⁵.

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar užsienietis iš URC iki automobilio vedamas surakintomis rankomis arba naudojamos kitos laisvę ribojančios priemonės?
- Ar išsiunčiamas užsienietis patyrė fizinės jėgos panaudojimą ir ar ji buvo adekvati?

2.8. APRŪPINIMAS GERIAMOJU VANDENIU IR MAISTU

Teisinis reglamentavimas Lietuvoje

URC tvarkoje „Dėl išsiunčiamų ar grąžinamų užsieniečių aprūpinimo geriamuoju vandeniu ir sauso maisto daviniais išsiuntimo ar grąžinimo iš Lietuvos Respublikos metu“ (toliau – URC išsiunčiamų užsieniečių aprūpinimo maistu tvarka) nustatyta, kad kiekvienas užsienietis, kurio išsiuntimas ar grąžinimas trunka ilgiau nei 4 valandas, turi teisę išsiuntimo ar grąžinimo metu gauti geriamojo vandens (0,5 l) ir sauso maisto davinį. Atsižvelgiant į užsieniečio specialiuosius poreikius, jam gali būti skirta dar 0,5 l vandens²⁶.

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar užsieniečiui buvo skirtas maisto davinytis?
- Ar išsiunčiamas užsienietis gavo geriamojo vandens?

²⁴ Europos Tarybos Ministrų Komitetas, „Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo“, 19 gairė, 8 p.

²⁵ Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas, 2000 m. gegužės 9 d. Nr. VIII-1666 (aktuali suvestinė redakcija nuo 2024-01-01 iki 2024-11-22 Nr. XIV-1891/aktuali suvestinė redakcija nuo 2024-11-23 Nr. XIV-3134), 28 str. 4 d. 2 p.

²⁶ Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Užsieniečių registracijos centro tvarka „Dėl išsiunčiamų ar grąžinamų užsieniečių aprūpinimo geriamuoju vandeniu ir sauso maisto daviniais išsiuntimo ar grąžinimo iš Lietuvos Respublikos metu“, 1 ir 5 p.

2.9. IŠSIUNČIAMO ASMENS BAGAŽAS

Tarptautiniai standartai

ET Ministrų Komiteto gairėse numatyta stebėtojo teisė ir pareiga prižiūrėti, kad išsiunčiamo asmens daiktai būtų tinkamai supakuoti²⁷.

Teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Lietuvos teisės aktai nereglamentuoja, kaip turi būti supakuotas išsiunčiamo asmens bagažas, ir nenumato jokios paramos užsieniečiui, neturinčiam, kur susidėti asmeninių daiktų.

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar kelioninio krepšio neturintiems užsieniečiams buvo parūpinta kuprinė ar kitoks aplinkinių dėmesio neatkreipiantis krepšys asmeniniams daiktams susidėti?
- Ar užsieniečio daiktai sudėti į pakankamai patvarų ir ilgai kelionei tinkamą krepšį, parinktą atsižvelgiant į užsieniečio turimų asmeninių daiktų kiekį ir dydį?

2.10. KELIONPINIGIAI

Tarptautiniai standartai

ET Ministrų Komiteto gairėse nurodyta, kad tiems asmenims, kurie neturi pakankamai lėšų, kad galėtų pasiekti savo kilmės šalį, gali būti skiriama nedidelė pinigų suma (50 Eur)²⁸.

Teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Nei Užsieniečių teisinės padėties įstatymas, nei Išsiuntimo ir grąžinimo tvarkos aprašas nenumato galimybės išsiunčiamam užsieniečiui skirti kelionpinigių.

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar išsiunčiamas užsienietis turi pakankamai lėšų nuvykti iki savo gyvenamosios vietos iš oro uosto savo kilmės šalyje?

²⁷ Europos Tarybos Ministrų Komitetas, „Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo“, 20 gairė, 7 p.

²⁸ Ibid., 20 gairė, 7 p.

2.11. LYDINTYS PAREIGŪNAI

Tarptautiniai standartai

ET Ministrų Komiteto dokumento „Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo“ 18 gairėje nurodoma, kad „2. Lydintys pareigūnai turi būti atsakingai parenkami ir atitinkamai išmokomi, įskaitant mokymus apie leistinas prievartos priemones. Jiems turi būti suteikiama pakankama informacija apie išsiunčiamą asmenį, kad išsiuntimas vyktų saugiai, ir turėtų sugebėti bendrauti su išsiunčiamuoju. Valstybės skatinamos užtikrinti, kad bent vienas lydintis pareigūnas būtų tos pačios lyties kaip išsiunčiamas asmuo. 3. Iki išsiunčiant tarp lydinčių pareigūnų ir išsiunčiamą asmens turėtų būti užmegztas kontaktas. 4. Lydintys pareigūnai turi būti lengvai atpažįstami, neturėtų būti leidžiama dėvėti kaukių ar gobtuvų. Išsiunčiamąjį prašymu jie turėtų identifikuoti save koku nors būdu.“²⁹

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar lydintys pareigūnai yra supažindinti su tarptautiniais išsiuntimo standartais ir leistinomis prievartos priemonėmis bei dalyvavę mokymuose apie darbo su kitų tautybių ir kultūrų asmenimis ypatumus arba panašiai parengti vykdyti išsiuntimo procedūrą?
- Ar lydintys pareigūnai nedėvi jokių maskuojamųjų priemonių, kad išsiunčiamas asmuo galėtų juos atpažinti?
- Ar lydintys pareigūnai gali susikalbėti su išsiunčiamu asmeniu, ar yra tos pačios lyties kaip ir išsiunčiamas asmuo, ar nedėvi uniformos, kuria atkreiptų aplinkinių dėmesį, ar užmezgė kontaktą su užsieniečiu iki išsiuntimo?

2.12. PAŠALINIŲ ASMENŲ DĖMESIO ATKREIPIMAS Į IŠSIUNČIAMĄ ASMENĮ

Tarptautiniai standartai

Tai, kad įlaipinimo procesas turėtų būti kuo mažiau pastebimas ir vykdomas atskirai nuo kitų keleivių įlaipinimo, nurodyta ir TMO grąžinimo valdymo ES valstybėse narėse ir Rumunijoje gerosios praktikos studijoje³⁰.

Teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Išsiuntimo ir grąžinimo tvarkos aprašas nustato, kad per tranzitą oro transportu lydintys asmenys negali turėti ginklų ir turi dėvėti civilius drabužius³¹.

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar išsiunčiamą užsienietį lydi uniformuotas pareigūnas?
- Ar lydinčio pareigūno elgesys atkreipia pašalinių asmenų dėmesį?

²⁹ Europos Tarybos Ministrų Komitetas, „Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo“, 18 gairė, 8 p.

³⁰ International Organisation for Migration, Compilation of Best Practice in Return Management in Selected EU Countries and Romania, 2005, 6.6 p.

³¹ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2004 m. gruodžio 24 d. įsakymo Nr. 1V-429 „Dėl sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, 2012 m. gegužės 15 d. Nr. 1V-382, 102 p.

2.13. SAVANORIŠKO GRĮŽIMO SKATINIMAS

Tarptautiniai standartai

ET Ministrų Komiteto gairėse nurodyta, kad savanoriškam grįžimui turėtų būti taikoma pirmenybė ir valstybė turėtų imtis priemonių savanoriškam grįžimui skatinti³².

Teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Pasinaudoti TMO teikiama savanoriško grįžimo parama gali neteisėtai Lietuvoje esantys trečiųjų šalių piliečiai, prieglobsčio prašytojai ir prieglobstį gavę užsieniečiai.

Išsiuntimo operacijų stebėtojo stebimos pagrindinės aplinkybės

- Ar užsienietis gavo informacijos apie savanorišką grįžimą ir kodėl juo nepasinaudojo?

							
							
							
							
							
							

³² Europos Tarybos Ministrų Komitetas, „Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo“, 1 gairė.

3. IŠSIUNTIMO PROCEDŪROS STEBĖSENOS UŽFIKSUOTI ATVEJAI

Nuo 2024 m. liepos iki gruodžio pabaigos buvo atliktos 6 išsiuntimo procedūrų stebėsenos. Jų metu iš LR į kilmės šalis buvo išsiųsti 6 užsienio piliečiai (kiekvieno išsiuntimo metu buvo išsiųstas 1 užsienietis). 1 lentelėje pateikiama informacija apie išsiųstus užsieniečius pagal jų pilietybę.

1 lentelė. IŠSIŪSTI UŽSIENIEČIAI PAGAL PILIETYBĘ

VALSTYBĖ	IŠSIUNTIMAI (SKAIČIUS)
Azerbaidžanas	1
Izraelis	1
Sakartvelas	1
Ukraina	1
Uzbekistanas	2
IŠ VISO	6

Buvo siunčiami Azerbaidžiano, Izraelio, Sakartvelo, Ukrainos (po 1 išsiuntimą) ir Uzbekistano (2 išsiuntimai) valstybių piliečiai.

2 lentelė. BENDROJI INFORMACIJA APIE STEBĖTUS IŠSIUNTIMUS

BENDROJI INFORMACIJA	ATVEJAI (SKAIČIUS)
Išsiuntimo vykdymas pagal transporto tipą:	
Išsiuntimai vykdyti oro transportu	5
Išsiuntimai vykdyti sausumos transportu	1*
Išsiuntimų stebėsenos iki jų vykdymo galutinės vietos:	
Išsiuntimų stebėsenos vykę iki tarptautinio Vilniaus oro uosto	5
Išsiuntimų stebėsenos vykę iki kilmės šalies	1*

* 1 išsiuntimo stebėsenos iki Ukrainos (Lenkijos – Ukrainos sienos kirtimo punkto) atvejis.

2 lentelėje pateikiama bendroji informacija apie stebėtus išsiuntimus: išsiuntimo vykdymą pagal transporto tipą ir išsiuntimo stebėseną iki jų vykdymo vietos.

3.1. TEIGIAMAI IŠSIUNTIMO PROCEDŪROS STEBĖSENOS ASPEKTAI

Dauguma stebėtų ir vertintų išsiuntimo procedūrų buvo įgyvendintos sklandžiai. Užsieniečiai, kurių leidimai gyventi Lietuvoje buvo pasibaigę, arba asmenys, kurie tokių leidimų nebuvo gavę ir šalyje gyveno neteisėtai, buvo informuoti apie institucijų sprendimus išsiųsti juos iš šalies jiems suprantama kalba: lietuvių ar rusų. Visais atvejais prieš išsiunčiant asmenims buvo atliekamas sveikatos patikrinimas. Daugeliu atvejų maitinimas užsieniečiams buvo užtikrintas lėktuve skrydžio metu.³³ Jei skrydis buvo jungiamasis, maitinimas buvo numatytas bent viename iš dviejų skrydžių.³⁴ Maisto daavinys įprastai buvo skiriamas išvykstant iš URC anksti ryte arba pietų metu.³⁵ Užsieniečiams Lietuvoje buvo užtikrintos galimybės susisiekti su artimaisiais tarnybiniu ir (ar) asmeniniu telefonu ir pranešti apie grįžimą bei jo detales.³⁶ URC pareigūnai su užsieniečiais elgėsi profesionaliai: vyko iki tarptautinio Vilniaus oro uosto, palydėjo juos užsiregistruoti skrydžiui arba patys atliko užsieniečių registraciją, palydėjo aviacinio saugumo keleivių patikrai, kartu su užsieniečiais laukė skrydžio oro uosto pasienio kontrolės punkte ir lydėjo asmenis į skrydį. Vykstant į Ukrainą, URC pareigūnai su užsieniečiu vyko iki perdavimo Ukrainos pasieniečiams Medyka–Shehyni (Lenkijos–Ukrainos) sienos kirtimo punkto.³⁷ Pareigūnai vilkėjo civiliniais drabužiais siekdami neatkreipti kitų skrydžio keleivių dėmesio, o lydėjimo procedūrą atliko profesionaliai bendraudami su užsieniečiais, kad šie jaustųsi gerai.

3 lentelė. INFORMACIJA APIE STEBĖTUS IŠSIUNTIMUS PAGAL TARPTAUTINIUS STANDARTUS

IŠSIUNTIMŲ TARPTAUTINIŲ STANDARTŲ ASPEKTAS	ATVEJAI (SKAIČIUS)
Laisvę ribojančių priemonių ir (ar) prievartos naudojimas (proporcingas)	0
Netinkamas aprūpinimas geriamuoju vandeniu ir maistu (ilgiau nei 4 val. trunkančio išsiuntimo atveju)	1
Nesuteiktas tinkamas kelioninis bagažo krepšys	0
Skirta ar planuota skirti kelionpinigių	0
Pašalinių asmenų dėmesio atkreipimas į išsiunčiamą asmenį	0

Apibendrinant visus išsiuntimo procedūrų stebėjimo ataskaitų duomenis, galima teigti, kad visose stebimose išsiuntimo procedūros srityse fiksuoti teigiami pareigūnų veiksmai ir praktikos (žr. 3 lentelę).

IŠSIUNČIAMO ASMENS INFORMAVIMAS

Su išsiuntimo sprendimu užsieniečiai supažindinami jiems suprantama kalba

Kaip teigiama visose išsiuntimo stebėjimo ataskaitose, su institucijų sprendimais, kurie įpareigojo užsienio piliečius palikti LR ir (arba) numatė draudimą atvykti į šalį ar Šengeno zoną, ne ES valstybių piliečiai buvo supažindinti tiesiogiai pareigūnų užsieniečiams suprantamomis kalbomis: lietuvių (Izraelio piliečio³⁸ atveju) ar rusų (Azerbaidžano piliečio³⁹, Ukrainos piliečio⁴⁰, Sakartvelo piliečio⁴¹, Uzbekistano piliečių⁴² atvejais).

Ataskaitose pažymima, kad buvo įsitikinta, jog informaciją užsienio piliečiai suprato, teismų sprendimų neskundė, išreiškė norą grįžti į kilmės šalį. Užsieniečiai netrukus po institucijų priimtų sprendimų buvo informuojami apie potencialias ar konkrečias grįžimo datas.

Pavyzdžiui, ataskaitoje minima, kad užsieniečiui 2023-11-24 MD panaikino leidimą laikinai gyventi, kadangi jį gavęs darbo pagrindu užsienietis darbo sutarties su darbdaviu nesudarė. Užsieniečiui iš šalies neišvykus, „2024-08-02

³³ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-11-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-11-25 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-12-02 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

³⁴ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-11-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-12-02 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

³⁵ 2024-08-19 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-09-20 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

³⁶ Pavyzdžiui, 2024-08-09 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-11-06 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-11-26 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita ir kt.

³⁷ 2024-08-19 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

³⁸ 2024-12-02 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

³⁹ 2024-11-25 užsieniečių išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁴⁰ 2024-08-19 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁴¹ 2024-09-20 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁴² 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-11-06 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

Švenčionių rūmų teismo sprendimu užsienietis buvo sulaikytas 3 mėnesiams (arba iki išsiuntimo). 2024-08-06 užsienietis jam suprantama rusų kalba buvo supažindintas su VSAT sprendimu dėl išsiuntimo, pasirašė, kad neskųs, ir prašė kuo greičiau suorganizuoti jo išsiuntimą⁴³.

BENDRADARBIAVIMAS SU IŠSIUNČIAMU UŽSIENIEČIU

Pareigūnų bendradarbiavimas su išsiunčiamu užsieniečiu ir stebėtoju

Stebėtojai išskiria gerus pareigūnų bendradarbiavimo, komunikavimo su užsieniečiais įgūdžius⁴⁴, geranoriškumą ir paslaugumą, kurių dėka sukurama gera psichologinė atmosfera, prisidedanti prie geros užsieniečių savijautos išsiuntimo bendradarbiavimo procese.

Pažymėtinas pareigūnų lankstumas, pagalbos teikimas atsižvelgiant į individualią užsieniečio situaciją bei poreikius, pavyzdžiui: „Nuo 2024-08-06 su užsieniečiu buvo aptariama ir derinama jo kelionė. Užsieniečio pageidavimu atvykimo oro uostu Uzbekistane buvo parinktas Taškentas, o ne Samarkandas. Užsieniečiui kasdien buvo sudaryta galimybė skambinti telefonu ir jis galėjo informuoti apie numatomą išsiuntimą artimuosius“⁴⁵, „Savo telefoną jis buvo pametęs su dokumentais, todėl išsiuntimą organizuojanti pareigūnė jam duodavo telefoną susisiekti su savo artimaisiais.“⁴⁶, „Užsieniečio apranga buvo netinkama pagal oro sąlygas, nes buvo šaltoka, o jis neturėjo striukės. Išsiuntimą organizuojanti pareigūnė, suderinusi su socialiniais URC darbuotojais, siūlė užsieniečiui net 3 striukes, iš kurių 1 striukę užsienietis pasirinko ir apsirengė.“⁴⁷

Keliais atvejais pareigūnų suteikta pagalba užsieniečiui sutvarkyti su pasu susijusius reikalus: „teigiamai pažymėtina bendradarbiavimas su užsieniečiu, tiek sudarant galimybes pačiam užsieniečiui pakeisti seną pasą, tiek paimant jį iš gyvenamosios vietos“⁴⁸, „teigiamai pažymėtinas <...> jo paso greitas gavimas per jo žmoną <...>“⁴⁹.

Pabrėžiamas pareigūnų greitas kelionės suorganizavimas: „teigiamai pažymėtinas ypač greitas kelionės suorganizavimas ir tai, kad kelionė buvo suorganizuota tokiu būdu, kad užsieniečiui buvo sudaryta galimybė pasirinkti atvykimo oro uostą Uzbekistane“⁵⁰, „teigiamai pažymėtinas ypač greitas kelionės suorganizavimas, pareigūnų dėmesys išsiunčiamajam.“⁵¹

Papildomas teigiamas aspektas – visais išsiuntimo atvejais geras URC pareigūnų bendradarbiavimas su stebėtojais, aktualios informacijos teikimas laiku⁵², pavyzdžiui: „Su stebėtoju taip pat buvo bendradarbiaujama ir teikiama visa reikalinga informacija.“⁵³

SVEIKATOS BŪKLĖS ĮVERTINIMAS

Atliktas užsieniečių sveikatos būklės patikrinimas prieš skrydį

Prieš kiekvieną skrydį buvo atlikti užsieniečių sveikatos būklės patikrinimai, išduotos medicininės pažymos, patvirtinančios, kad asmuo gali skristi.

⁴³ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁴⁴ 2024-11-06 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-09-20 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁴⁵ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁴⁶ 2024-09-20 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁴⁷ 2024-11-26 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁴⁸ 2024-12-02 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁴⁹ 2024-09-20 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁵⁰ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁵¹ 2024-08-19 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁵² 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-08-19 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-09-20 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-11-06 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-11-25 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-12-02 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁵³ 2024-11-06 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

LAISVĘ RIBOJANČIOS PRIEMONĖS

Proporcingas laisvę ribojančių priemonių naudojimas

URC pareigūnai lydėjimus atliko taip, kad užsieniečiai gerai jaustųsi, būtų pagarbi ir draugiška atmosfera. Visuose išsiuntimuose nebuvo naudota jokių prievartos priemonių.

APRŪPINIMAS GERIAMOJU VANDENIU IR MAISTU

Tinkamai geriamuoju vandeniu ir maistu aprūpinti užsieniečiai

Daugeliu atvejų maitinimas užsieniečiams buvo užtikrintas lėktuve skrydžio metu.⁵⁴ Jei skrydis buvo jungiamasis, maitinimas buvo numatytas bent viename iš dviejų skrydžių.⁵⁵ Vienu atveju maitinimas skrydžio metu nebuvo numatytas (buvo įmanoma tik maitinimo atskirai perkant galimybė), tačiau aprūpinimas maistu buvo užtikrintas užsieniečiui skiriant tinkamą maisto daavinį.⁵⁶ Išvykstant iš URC anksti ryte arba pietų metu buvo įteiktas maisto paketas: „Užsienietis iš URC išvyko be pietų (apie 12 val.), tačiau jam buvo skirtas maisto daavinys. Pažymėtina, kad maisto daavinio sudėtis buvo pakankama ir patogi valgymui kelionės metu (pora trupučių pakelių, sūrio lazdelės ir džiovinti vaisiai)“⁵⁷, „Užsienietis iš URC išvyko be pusryčių 4.00 val. Užsieniečiui buvo skirtas maisto daavinys, supakuotas į celofaninį maišą. Jame buvo raikytos duonos, sviestas, sūris, obuoliai“⁵⁸. Taip pat, atsižvelgiant į individualią situaciją, buvo atvejų, kai maistas ir gėrimai (kava, vanduo, kt.) buvo nupirkami kelionės metu, pavyzdžiui: „Vežant į oro uostą, užsieniečiui degalinėje buvo nupirkta kavos, taip pat kavos siūlyta ir laukimo patalpose, bet užsienietis atsisakė.“⁵⁹

Vis dėlto, maisto daavinys nebuvo skirtas vienos skubios kelionės organizavimo ir ankstyvo išvykimo savaitės pradžioje atveju: „Užsienietis buvo iš anksto informuotas, kad dėl skubaus kelionės organizavimo ir ankstyvo išvykimo pirmadienį jam nebus skirtas maisto daavinys <...>“⁶⁰. Kita vertus, buvo pasirūpinta, kad kelionės metu užsieniečiui būtų užtikrinta maitinimosi galimybė, pavyzdžiui: „Buvo suderinta, kad Rygos oro uoste užsienietis lauks lėktuvo pasieniečių patalpose, kur bus maitinimosi galimybė.“⁶¹ Taip pat šiuo atveju užsienietis „nurodė, kad pats turi pinigų ir tai [maitinimo nesuteikimas] jam problemos nesudaro.“⁶²

IŠSIUNČIAMO ASMENS BAGAŽAS

Užsieniečiams suteikiami tinkami kelioniniai bagažo krepšiai

Teigiamai vertinama URC praktika užsieniečiams suteikiant tinkamus kelioninius bagažo krepšius („Užsieniečio daiktai buvo sudėti į patogų krepšį pridavimui į lėktuvo bagažą (kurį užsieniečiui davė URC) bei į kuprinę, kuri buvo tinkama kelionei lėktuvu kaip rankinis bagažas“⁶³).

⁵⁴ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-11-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-11-25 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-12-02 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁵⁵ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-11-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-12-02 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁵⁶ 2024-09-20 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ 2024-08-19 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁵⁹ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

⁶³ 2024-09-20 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

3.2. KOREGUOTINI IŠSIUNTIMO PROCEDŪROS STEBĖSENOS ASPEKTAI

SVEIKATOS BŪKLĖS ĮVERTINIMAS

Neaiškiai nustatyta medicininės apžiūros data

Prieš kiekvieną skrydį atlikus užsieniečių sveikatos būklės patikrinimus, buvo išduotos medicininės pažymos, patvirtinančios, kad asmuo gali skristi. Vis dėlto, vienu atveju medicininėje pažymoje pateikta nepilna datos informacija: „Prieš užsieniečio išsiuntimo procesą (tikriausiai 2024-11-05) užsieniečio sveikatos būklė buvo patikrinta ir gauta medicininė pažyma, patvirtinanti, kad asmuo gali skristi, tačiau medicininės pažymos datoje nurodyti tik 2024 metai, bet nenurodyti nei mėnėsis, nei diena.“⁶⁴ „Stebėtojo nuomone, ateityje svarbu užtikrinti, kad medicininėje pažymoje „skristi gali“ būtų nurodyta tiksli pažymos išdavimo data.“⁶⁵

APRŪPINIMAS GERIAMOJU VANDENIU IR MAISTU

Netinkamai geriamuoju vandeniu ir maistu aprūpinti užsieniečiai

Keliais atvejais nebuvo užtikrintas užsieniečio aprūpinimas maistu ar toks aprūpinimas nebuvo tinkamas. Pavyzdžiui, vienos skubios kelionės organizavimo ir ankstyvo išvykimo savaitės pradžioje atveju, užsieniečiui virš 9 val. nebuvo užtikrintas maitinimas.⁶⁶ Kita vertus, „pažymėtina, kad išsiuntimo lydėjimą vykdanči URC pareigūnė atsiklausė užsieniečio, ar oro uoste jam nupirkti maisto. Užsienietis paprašė vandens, ir pareigūnė nupirko vandens buteliuką“⁶⁷. Vis dėlto, aktualu užsieniečiui užtikrinti aprūpinimą maistu (pavyzdžiui, skirti maisto daavinį), „jei iki maitinimo lėktuve užsienietis be maisto būtų virš 9 valandų“⁶⁸.

Taip pat ne visada suteikiamas maisto daavinys yra optimalus sprendimas. Pavyzdžiui, kelionėje iki Ukrainos „<...> skirtas maisto daavinys užsieniečio buvo beveik nepalietas. Jame nebuvo karšto maisto, galimybės maistą šildyti, įrankių, higienos priemonių“⁶⁹. Apskritai, stebėtojų pastebėjimu, „dažnai užsieniečiai mažai tą daavinį valgydavo, to daavinio vanduo ar sausas kuras pro patikrą negali būti įnešami į lėktuvą, nėra realių galimybių tą daavinį šildyti bei nepatogu jį išpakuoti ir valgyti“⁷⁰.

Šiose situacijose taip pat iškyla dar vienas aktualus aspektas. Kai užsieniečiui ir yra suteikiamas maisto daavinys, tačiau, keliaujant lėktuvu su atskirai perkamo maitinimo galimybe, nėra aišku ar užsienietis turės galimybę įsigyti asmeniškai tinkamo maisto („Užsienietis į Sakartvelą buvo išsiunčiamas Air Baltic lėktuvu, maršrutu Vilnius (15:20) – Ryga (16:10) (maitinimas tik atskirai perkant), bei Air Baltic lėktuvu, maršrutu Ryga (23:20) – Tbilisis (4:45) (maitinimas tik atskirai perkant)“⁷¹).

Tokie atvejai skatina svarstyti alternatyvų, pavyzdžiui, kelionpinigių užsieniečiams skyrimo, galimybę.

⁶⁴ 2024-11-06 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ 2024-08-19 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁷⁰ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁷¹ 2024-09-20 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

PAŠALINIŲ ASMENŲ DĖMESIO ATKREIPIMAS Į IŠSIUNČIAMĄ ASMENĮ

Pažymėtina, kad dalies palydėjimų atveju nepavyko užtikrinti aplinkybių, kurios neatkreiptų dėmesio į išsiunčiamą asmenį. Stebėtojas paminėjo, kad vieno išlydėjimo metu Vilniaus oro uosto pasienio kontrolės punkto pareigūnas dėvėjo uniformą ir vedė pro skrydžio laukiančių keleivių salę⁷², dviem atvejais nėra minima, ar pareigūnas dėvėjo uniformą, tačiau galimai taip buvo⁷³, tad potencialiai išliko galimybė atkreipti kitų keleivių dėmesį į išsiunčiamą asmenį. Nepasaint to, kad šiais atvejais, stebėtojų manymu, oro uosto pasienio kontrolės punkto pareigūno uniformos dėvėjimas nesukėlė problemų („Nors Vilniaus oro uosto pasienio kontrolės punkto pareigūnas dėvėjo uniformą, tačiau aplinkinių dėmesio į išsiunčiamą užsienietį neatkreipė, nes pats užsienietis ir jį lydintys pareigūnai bendravo neįsakmiai bei atrodė, kaip ir visi kiti lėktuvo keleiviai.“⁷⁴), tačiau manytina, kad ateityje vertėtų, jog uniformuotas Vilniaus oro uosto pasienio kontrolės punkto pareigūnas lydėtų užsieniečius ne per bendrą salę, kur laukia kiti keleiviai.

KELIONPINIGIAI

Kelionpinigių išsiunčiamiems užsieniečiams neskyrimas

Stebėtojai atkreipia dėmesį dėl tikslingumo svarstyti galimybę skirti visiems užsieniečiams kelionpinigius⁷⁵.

Keliais atvejais, susidarius situacijai, kai nebuvo užtikrintas užsieniečio maitinimas ar jis nebuvo tinkamas, buvo svarstoma dėl kelionpinigių išsiunčiamiems užsieniečiams skyrimo poreikio. Manoma, kad „tikslinga būtų svarstyti galimybę skirti visiems užsieniečiams kelionpinigius (kai kuriuose išsiuntimuose kelionpinigiai jau yra skiriami). Jei visiems užsieniečiams būtų skiriami kad ir nelabai žymūs kelionpinigiai (pvz., 20-50 EUR), tai išsiuntimo organizavimo sąnaudų galėtų ir iš viso nedidinti (pvz., būtų galima neskirti maisto daavinio, o užsienietis, esant poreikiui, galėtų pats nusipirkti maisto)“⁷⁶.

Kelionpinigiai gali būti naudinga alternatyva ne tik platesnėms maitinimo užtikrinimo galimybėms, bet ir nenumatytiems atvejams kelionės metu: „Tie patys kelionpinigiai būtų reikalingi, jei užsieniečiui kelionėje iškiltų netikėtų poreikių arba jo kilmės valstybėje nuo oro uosto iki jo gyvenamosios vietos reikėtų apmokėti tolimą kelionę.“⁷⁷, „jei užsieniečiui kelionėje iškiltų netikėtų poreikių arba jo kilmės valstybėje nuo oro uosto iki jo gyvenamosios vietos reikėtų apmokėti tolimą kelionę (pvz., šiuo atveju užsieniečio gyvenamoji vieta Uzbekistane buvo virš 700 km nuo oro uosto, o tokia kelionė, užsieniečio teigimu, kainuoja apie 20 EUR)“⁷⁸.

⁷² 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁷³ 2024-11-25 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-12-02 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁷⁴ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁷⁵ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita; 2024-08-19 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁷⁶ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁷⁷ 2024-08-19 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

⁷⁸ 2024-08-12 užsieniečio išsiuntimo stebėjimo ataskaita.

IŠVADOS

Nuo 2024 m. liepos iki gruodžio mėn. pabaigos buvo atliktos 6 užsieniečių išsiuntimo procedūrų stebėsenos. Buvo siunčiami Azerbaidžiano, Izraelio, Sakartvelo, Ukrainos (po 1 išsiuntimą) ir Uzbekistano (2 išsiuntimai) valstybių piliečiai. Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, kad 2024 m. liepos–gruodžio mėnesiais VSAT atliko 70-ies užsieniečių išsiuntimus, tačiau informacija pateikta tik apie planuojamus 53 užsieniečių išsiuntimus. VSAT informavimas apie konkretų vykdomą išsiuntimą vidutiniškai pateiktas prieš 5 dienas.

Stebėtos išsiuntimo procedūros įprastai buvo vykdomos kvalifikuotai ir kokybiškai. Pareigūnai su užsieniečiais tinkamai bendravo tiek išsiuntimo laukiant URC, tiek organizuojant kelionę iš URC į tarptautinį Vilniaus oro uostą ar iki Ukrainos valstybės sienos, tiek lydint užsieniečių į skrydį oro uostuose. Taip pat ryškus puikus pareigūnų bendradarbiavimas su stebėtojais, aktualios informacijos jiems teikimas.

Stebėjimų duomenys leidžia identifikuoti sritis, kuriose buvo stebimos gerosios praktikos atliekant užsieniečių išsiuntimo procedūras. Su išsiuntimo sprendimu užsieniečiai supažindinami jiems suprantama užsienio kalba, dažniausiai taikoma sulaikymo alternatyva iki įsigaliojant sprendimui išvykti, suteikiama galimybė susisiekti su artimaisiais kilmės šalyje ir atsižvelgiama į kitus užsieniečių poreikius, fiksuojamas profesionalus URC pareigūnų elgesys lydint užsieniečius.

Prieš kiekvieną skrydį buvo atlikti užsieniečių sveikatos būklės patikrinimai, išduotos medicininės pažymos, patvirtinančios, kad asmuo gali skristi.

Pažymėtini geri pareigūnų bendradarbiavimo, draugiško komunikavimo su užsieniečiais įgūdžiai, kurių dėka sukurama gera psichologinė atmosfera, prisidedanti prie geros užsieniečių savijautos ir jų bendradarbiavimo išsiuntimo procese. Papildomas teigiamas aspektas – puikus URC pareigūnų bendradarbiavimas su stebėtojais, aktualios informacijos suteikimas laiku.

Apibendrinant darytina išvada, kad išsiuntimo procedūros buvo vykdomos sklandžiai, bendradarbiaujant su išsiunčiamais užsieniečiais, URC pareigūnų veiksmuose trūkumų nebuvo nustatyta.

Nepaisant to, kad išsiuntimo metu užfiksuotos aplinkybės neatspindi visų išsiuntimo operacijų, vis dėlto, jos suteikia įžvalgų apie tai, kaip būtų galima išvengti trūkumų ir ką vertėtų patobulinti siekiant išsiuntimo operacijų laikotarpiu laikytis žmogaus teisių principų.

REKOMENDACIJOS

Rekomenduojama šioje ataskaitoje minimų gerųjų veiklos principų nekeisti, juos proaktyviai tęsti. Rekomenduojama laikytis tarptautinių grąžinimo procedūrų standartų, išdėstytų šios ataskaitos 2 dalyje. Toliau pateikiamos kitos rekomendacijos.

REKOMENDACIJA DĖL MEDICININĖS PAŽYMOS PATOBULINIMO

Gydytojo pažymos būtų patobulintos taip, kad jose būtų nurodyta data ir aiški išvada, ar užsieniečiai gali, negali, ar gali skristi su tam tikromis sąlygomis. Pažymoje (tam skirtoje vietoje) būtų aiškiai nurodyta jos išdavimo data (pasikartojanti rekomendacija (žr. Užsieniečių stebėsenos ataskaitą III. 2022 03–2023 11)).

REKOMENDACIJA DĖL LR TEISĖS AKTŲ PAKEITIMO INICIJAVIMO IR GALIMYBĖS UŽSIENIEČIAMS SKIRTI KELIONPINIGIUS

Kelionpinigių skyrimo išsiunčiamiems užsieniečiams užtikrinimas suteiktų galimybę kokybiškesnę ne ES šalių piliečių kelionę namo, kurią sudaro ne tik kelionė į oro uostą Lietuvoje, bet ir piliečio kelionė iš oro uosto iki gyvenamosios vietos kilmės šalyje. Tokios kelionės gali būti ilgesnės nei 1 000 km, todėl siekiant jas palengvinti rekomenduojama inicijuoti kelionpinigių skyrimą. Tai atitiktų ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto gairių nuostatą, pagal kurią asmenims, kurie neturi pakankamai lėšų pasiekti savo kilmės vietą, gali būti skiriama nedidelė pinigų suma (50 Eur)⁷⁹.

⁷⁹ Europos Tarybos Ministrų Komitetas. „Dvidešimt gairių dėl priverstinio grąžinimo“, gairė Nr. 20, 7 p.